

ÉLETEM TÖRTÉNETEI (IV.)

ERŐS ISTVÁNNÉ KOVÁCS TERÉZ

Egyszer egy tavasszal Domokos néni vett selyemhernyót. Egy egész katulyával — de az olyan kicsi volt, hogy egy irkalapon elfért. Néni bízott, hogy felöltözteti a gyermekeit a jövő télre a gubók árából. Én még nem láttam selyemhernyót. Hát kisebbek voltak a hangyánál. Nem kellett, csak egy marok eperfalapi egy ételre. „Rózszi, hozzál egy marok lapit!” Máskor Erzsit küldte. Én meg kisompolyogtam, s hogy nézhessem, szedtem lapit. Mire észrevették, mán vittem. Néni nem szerette, ha nézték, azt mondta: „Megigizitek!” Egy tojást tett közénk, azt nézzek, s akkor nem igizik meg. De abból a kicsi hernyókból olyan sok lett, hogy mire az elsőt kialudták, mán egy asztallap teli volt. Én mindennap hűségesen vittem a lapit, csak láthassam a hernyókat. De minden alvás után levedlett a bőrük — akkor tisztába kellett tenni, vagyis válogatni. Olyankor sok kellett, de volt sok eperfa. De sok volt a faluban a hernyó, elhajtották a szomszédok a lapoliszedőket. Mindenkinnek volt valakije, akinek tartogatta a lapit, úgyhogy az országutakra kellett menni szedni. De akkor minden évésre kellett egy nagy zsák lapit. Háromszor-négyszer etettek naponta. De mikor a négyet kialudták, akkor asszony, ember, gyermekek, ki csak fára tudott mászni, mindenki csak vette a zsákot: ment lapit szedni. Hat hét alatt fel kellett menjenek (ez azt jelentette, hogy bégubóztak). Nyárfaágakat, seprűfüvet raktak nekik, hogy legyen, ahova a gubót rakják. Nyolc napig dolgoztak, ontották magukból a selymet; és akkor bábbá alakultak. Akkor a selyemgyár megindult. Szedték, vagyis vették a gubót, és bizonyos forróságban megfűtelték a bábok. Csak amit kiválasztottak magnak, jövőre, azt hagyták meg. (A bábból pillangó lett, és mindegyik párt keresett magának. Minden párt külön zacskóba tettek, kitojta magát a tojó, és akkor elpusztult.) Domokos néni elvitte, eladta a gubót, számitásán felül kapott. Vett mind a két kisebb lányának, Erzsinek, Rózsának egy-egy szállaptát, hogy ne könyörögjenek egymásnak, legyen mind a kettőnek. De vett nekem is ajándékba! Igaz, hogy reádolgoztam, mert hűségesen szedtem a lapit. Én voltam a világ legboldogabbja! Ez volt az első ajándék (és utolsó). Mikor az iskolába vittem, egy-

szerre nem nézték a szegényes rongyot rajtam, egyenlő lettem az osztálytársaimmal. Mindegyik kereste a kedvem, s akkor vettem észre, hogy mit jelent gazdagnak lenni. Egyszerre megváltozott mindegyik, akinek nem volt laptája.

De azzal se lehetett örökké játszódni. Az iskolában, a szünidőben állandóan játszottunk. A nagyobbaktól tanultuk az ének szövegét, a kot-táját. Mindegyik szerette a játékot, de énekelve.

„Szembe, körbe, sötétbe, Rózsika van a körben. Majd küldünk egy felváltót, ki elvégzi a játszást.” Körbe álltunk. A kör közepébe bekötött szemmel állt Rózsí (vagy ahogy hívták). Mikor elhallgattunk, egy közülünk elkukkantotta magát. Ha megismerte, mondta a nevét. Akkor újra énekeltek, hogy „Eltalálta, eltalálta a nevét, elismerte, elismerte a helyét. Szembe, körbe, sötétbe, Rózsika van a körben. Majd küldünk egy felváltót, ki elvégzi a játékot. Kukk!” S nem találta el, akkor úgy énekeltek, hogy „Nem találta, nem találta a nevét, nem ismerte, nem ismerte a helyét” stb.

Akkor megent körbe álltunk, összefogódtunk. Egy a körben, egy meg kívül: bent a galamb, kívül a sas. „Nyissuk ki a galambházat” (a kezünket közben fölemeltük, hogy a galamb kiszálljon), „hogy a kigalamb kiszálljon. Szálljon ki a sfk mezőre, ottan talál legelőre”. Akkor a galamb kiszaladt, a sas üldözőbe vette. Ha elfogta, akkor ő lett a galamb, egy másik a sas, de ha vissza sikerült a körbe futni, akkor leeresztettük a kezünket, beeresztettük, a sasnak nem volt joga többet. Míg ők kergették egymást (vagyis a sas), addig énekeltek: „De hogyha a sas üldözi, hamar be kell bocsájtani. Gyere haza, kigalambom, búzaszemet kapsz majd itthon.”

„Vadkácsa fürdik fekete tóba, anyjához készül Lengyelországba. Aranyos a háta, ezüstös a lába, fordulj ki, fordulj, aranyos kis lányka!” És körbül mindig kifelé fordul egy kislány. Ezeket a játékokat csak kislányok játsszák. Körbe állnak, kézen fogódnak, egy kislány megy a kör körül, és éneklük mind: „Hol jársz, hol kelsz, nagy Erzsébet asszony? Itt járok, itt járok, szép lányokat keresek. Szabadkai piacon almát árul egy asszony. Ettem is belőle, vettem is belőle, nagyon jóízű volt, most már evvel elmehetünk” (egyet kivesz a körből), „soha vissza nem jöhetünk. Apátoknak, anyátoknak sárga sarkantyúja, lánytoknak, legénte- nek gyöngyös koszorúja”. Éppen az előbbihez hasonlóan játsszák: „Ho- va jártál, Szent Erzsébet, innen-onnan aluja? Lányt jöttem kéretni, sze- biket, jobbikat, karcsú magasabbikat. A mi lányunk nem eladó, csak a házba illandó, csak házba illandó. Ki se merjük bocsájtani száz arany- gyűrű nélkül, száz aranygyűrű nélkül. Egy hintóban hat ló legyen, mind a hat ló szerény legyen. Kar kezembe Mári lányunk, apátoknak, anyá- toknak sárga sarkantyúja, lánytoknak, legényteknek gyöngyös koszorú- ja.”

Ebben a játékban is körbe állnak, összefogódnak. Egy a körbe. „Érik a meggyfa, hajlik az ága. Alatta vagyon barna kislányka. Kapd

bé, szüvem, kapd bé, akit szeretsz, kapd bé.” Egyet elkap, avval körbe forog, de akit békap, az lesz a következő játékban a körben. „Ezt szeretem, ezt kedvelem, ez az én édes kedvesem. Ha pendülne, pendülne, cérna volna, selyem volna, mégis kifordulna.” „Ég a gyertya, ha meggyújtják, mikor a szép táncot járják. Járjad, járjad, jó kislány, hadd dobogjon ez az utca. Állj ki most!” Ezt ugyanúgy, mint az előző játék: összefogódnak, egy a körben. „A szénának, szénának, széna szakadéka. Benne forog kis menyecske, egyem-begyem be futja, paripát forgatja. Ne híjlatok engem zsidó Ilonának, csak híjlatok engem Rózsa Ilonának. Zsinárom, zsinárom, a tavaszi kecske, csörögő menyecske. Zöld paradicsom, lilium, jól tudod, rózsám elhagyom. Zsinárom, zsinárom, a tavaszi kecske, csörögő menyecske, ugorj ki belőle!” Ezt is az előbbihez hasonlóan kell játszódni. „A szénának, szénának, széna szakadéka. Benne forog kis menyecske, nyújt, nyújt fonalat, a nyálával nyálazza, a begyével begyezi. Egyem-begyem, jó barátom, ölelj, akit szeretsz. Ezt szeretem, ezt kedvelem, ez az én édes kedvesem. Cidrom-bodrom, sárga bodorom, cidrom-bodrom, sárga bodorom.” Ebben a játékban csak körbe állnak, kezét nem fognak. „Ádámnak volt két fia. Se nem ettek, se nem ittak. Mindig úgy tettek, mint én: fejeikkel »büz, büz, büz«, lábaikkal »düz, düz, düz«, tenyerükkel »taps, taps, taps«.” Ezt a játékot szépen, érdekesen játszottuk. Egy lekucorodott. A roko-lyáját felhúzták, mindenki egy kézzel fogta. Egy kerülte őket, és énekeltek: „Cim-cim drálom, trombitálom, trálászon trálom, medve zuzá-lom, álom, bálom, petruzsálom, hap csuldi kalácsom.” Minden ének után egyet maga után húzott. Mikor az utolsó volt, annak megfogta a kezit, kérdezte: „Ki holt meg?” Másik mondja: „Papné leánya.” „Hány óraker temetik?” „Fél tizenkettő.” Akkor mindenki mondja és fogja, mozgatják, meg leborítják a földre, hogy elessen. Közben mondják: „Bimm-bamm, bimm-bamm.” Akkor elfut mindegyik. Az meg a leg-közelebbet kergeti. Addig a többinek van ideje visszafutni oda, ahol ült vagy kucorgott.

Akkor jön a „Bújj, bújj, zöld ág!” Párosával bújnak a páros kéz alatt: „Bújj, bújj, zöld ág, zöld levelecske, nyitva van az aranykapu, csak bújlatok rajta!” Ugyanígy játsszák, hogy „Új a csizmám, most vették, most fényes a sarka, azért vették azt nekem, hogy ugráljak rajta. Bújj, bújj, zöld ág...” stb. Akkor megint körbe állnak. Mindegyik előtt áll a párja. Egy a kör körül járva énekel: „Beültettem kiskertemet a tavasszal, rózsá-, szegfű-, liliummal, s szép virággal. Ki is nyíltak egyenként, el szeretném adni mind, de most mindjárt.” Aki körbe-jár, az megáll, az eladónak megfogja a kezit, és énekelve mondja: „Én megveszem virágodat, ha eladod, ha az árát te magad is nem sokallod. Versenyfutás az ára, uccu, fussunk utána, de most mindjárt.”

Akkor a másik játékban leülnek sorban a flaszter széjire. Egy áll az egyik fánál, áll az angyal a másik fánál. Az ördög fél lábon ugrálva odamegy, aki áll, ahhoz. Persze azelőtt már súgott mindegyiknek, aki

ült, egy virágnevet, azt kellett kitalálni. Odaugrált, megállt, mondja: „Cim-cim, bumm-bumm, aranyos, gyémántos — gyöngyvirág.” Ha nem volt az a virág, akkor azt mondta: „Kiszárad a kertből.” Visszasántikált a helyire. Akkor jött másik. Az ördög, persze, az ördöghöz egy se akart menni. Addig találgatták, hogy az utolsót is eltalálták. Egyik az angyalcsoport, s akkor az ördögcsoport, a sűgő meg köztük húzott egy vonást, ő vigyázott a rendre. Sorban, egymás derekát fogva — most már nem számított, hogy ki ördög, ki az angyal, hanem melyik erősebb — az angyal összefogódott az ördöggel: mindegyik csapat azon volt, hogy vonalon áthúzza. A végén vagy mind ördög lett, vagy angyal.

A következő játék: a falhoz sorakoztak, a hátukat a falhoz vették, a gazda állandóan mérte, hány méter selyme van, a vevő meg el-ellopott egyet, már mind ellopta. Odaálltak a fa mellé. Mikor az utolsót is ellopta, akkor ment a gazda keresni, s azt mondja: „Mi csörög a hiba?” „Dió.” „Na, ha dió, gyertek, meterjeim, tépázzuk meg a tolvajt!” De az már egérutat kapott. Olyan futás volt, hogy döngött belé az utca. Mikor megfogták, jól megcsipkedték.

Aztán libáztunk. Volt a gazdasszony, két fánál két farkas, a libák a legelőn. De hazafelé a farkasok közt kell hazamenni. A farkasok egyet egyet elfogtak, folyton kicsibb lett a libacsapat. A gazdasszony kikiált: „Gyertek haza, libáim!” „Nem merünk.” „Mitől félsz?” „Farkastól.” „Hol van?” „Híd alatt.” „Mit csinál?” „Mosdik.” „Mibe törülközik?” „Lombos kutya farkába.” „Gyertek haza, libáim!” Akkor hazafut, akit el nem fognak a farkasok. Ez így megy addig, míg elfogy az utolsó liba.

A szitázást is nagyon szerettük. Párjával összefogóztak a szita elől tíz lépésre, háttal a csapatnak elkiáltotta magát: „Szitát!” Akkor az utolsó pár meg kellett kerülje a szitát. Az meg kileste; amelyiket gondolta, hogy meg tudja fogni, azt kergette. Itt igen jó futók játszottak.

Aztán jött a hirizés. Itt öten játszottak. A macska a középben, tőle balra kettő, a másik kettő jobbra. Párt kellett cserélni. A macska elkiáltotta magát: „Hirivel!” Akkor futtak, hogy párt fogjanak — de a középben a macska. Ha elfogott egyet, aki pár nélkül maradt, az lett a macska. Ugyanezt a játékot játszódtuk, két macska volt. Itt az volt a különbség, hogy mind a két macska egyet kellett megfogjon. Ha egyik macska fogta, de a párja odaért a másik macskánál hamarabb, akkor tovább ők voltak a macskák. Ugyanezt játszódtuk négy macskával. De ehhez már nagyon jó futó kellett legyen mind a nyolc játékos, aki bízik magában, hogy ő a legjobb futó. Egy közepes futóról szó se lehetett, mert mind a négy macska meg kellett fogja a menekülőt. Ha egy nem ért oda, maradtak tovább macskának. De ez nézők nélkül nem létezett. Futás, sikoltozás, kiabálás...! Mindegyik akart fogni, viszont a másik — egy pár szembe futtak, de a macskák kiszemelték, hogy melyik után fusson mind a négy; de azt suttozták — csel is volt, csapda —, tették magukat, hogy az után futnak, közben amelyik nem gondol-

ta, azt fogták meg. A felnőttek kiültek a kapuba, egész délután nézték. Ezt csak vasárnap délután játszottuk (ugyan csak a nagybőjben), hús-vét előtt, ha száraz idő volt. Ha hideg volt, nem számított, még akkor se, ha fújtak a nagybőjti szelek. Úgyis lekerült rólunk a kabát vagy a nagykendő. Úgy kimelegedtünk, hogy nyáron se jobban.

Akkor játszottuk, hogy „Üsd a harmadikat!” Körbe álltunk párjával, de a párunk előttünk állt. A vállára tettük a kezünket. A körön kívül egyiknél egy elég jó bogos korbács: öt-hat zsebkendőt összebogoztunk; az bizony jól működött. Akit elért, az nem várta, hogy másodszer is kapjon. Az első futó, akit kergetett, mikor beállt valamelyik elé, a zsebkendő, az ütte a harmadikat, aki nem várta meg, hogy kapjon — ahogy tudott, futott. Ha elérte, akkor átadta a zsebkendőt, s az kergette tovább.

Akkor volt egy hasonló játék, ott kettő volt egymás előtt. Énekeljük: „Jön a róka, ne nézz hátra, tüzet viszen a markában. Meg ne fordulj, szépen állj, mert a korbács közel jár.” Akkor egyet kiválasztott, azt megütte. Az meg esze nélkül futott körbe, beugrott a párja elé, s akkor a párja kapta el a tüzet. Így ment a cserélkezés.

Akkor játszottuk, hogy „Ipintika, pántika”. Ezt tulajdonképpen négyen játszották, de ha húszan voltak is, mind játszottak. A lúsznak nem volt más dolga, csak kacagni vagy az arcát fintorítani. Egynek a két kezét megfogta kétfelől, a negyedik meg az ujjával majdnem az orrát érte. De nem volt szabad odaérjen, csak nagyon közel járt az ujjá, s mondta: „Ipintike, pántika, ma mit ettél? Szart ettél, tyúszaros pogácsát süttél.” Ha elmosolyodott, akkor kiállt: ő kész. Jött a másik helyette. De ha komoly maradt, akkor a játék ment tovább. Megfogták a kezét, előre-hátra rángatták, énekelve, hogy „Gyér, szita, gyakor szita, nézz az égre, tőpj a földre!” Ezt mondták többször, hogy a többi tudja az arcukat fintorgatni, hogy kacagja el magát. Ha elkacagta, akkor úgy mondták: „Gyér szita, gyakor szita, nézz az égre, tőpj a földre, zurr bé pokolba!” Avval béreptették pokolba. De ha nem kacagta el magát, akkor úgy mondták: „Gyér szita, gyakor szita, nézz az égre, tőpj a földre, zurr bé mennyországba!” Ez kicsinek sikerült, s akinek sikerült, borasztó büszke volt. Ez így ment, míg mindenki sorba jött.

Akkor jött az „Ádám—Éva”. Ezt mindenki maga magán csinálta. A homlokára tette az ujját, akkor az orrára, akkor az ajakára, utoljára a szájába. A homlokára mikor tette: „Ádám”; az orrára „Éva”; az ajakára: „Ábra-”; a szájába: „-hám”. Akkor újra a homlokára („Meleg”); az orrán („cipó”); az ajakán („ide”); a szájába („hamm”). Ebben a játékban nem volt szabad beszélni. Ki kellett tartani, akármilyen beszélgethetnékje volt. Egy mondta a mondókat, a többi meg rettentően akart hallgatni, s komoly lenni. „Csirip, csirip, pad alatt, macska csinál ágy alatt, kinek látszik fehér foga, bíró veszi hasznát. Bíró vagyok, Balázs vagyok, nekem se szabad belékottyantani. Aki belékottyán, meg-eszi a világ kutya-, macskaelemózsiáját!” Akkor figyelték, hogy me-

lyik nem tud komoly maradni, ki kacag, arra ujjval mutattak. Mindenféle grimaszt csináltak, míg valamelyik megszólalt. Akkor az zálogot kellett adjon, amíg némelyiknek már három záloga is volt. Akkor kető összesűgött, hogy mire van ítélve. Háromféle volt a feltétel: ugatás vagy ugrálás vagy csókot kellett adjon, akit mondtak, annak. A zálogot hátulról megfogta (de ezt senki se tudta, hogy kié): „Akinek a záloga a kezemben van, mire ítélitek: ugasson vagy ugráljon vagy a szomszédját megcsókolja?” Hát amire ítelték, itt nem volt kibúvó. Akkor a következő zálogot vette, arra másik három kérdést tettek. Így némelyik maga magát ítélte el.

Akkor szemkötőztünk: egynek békőttük a szemét, úgy kellett fogjon valakit maga helyett. Kellott figyeljen a dobogásra. „Búzát vittem a malomba, mind azt mondják kukorica, rizskása, gyöngykása...” Összefogtuk a kezünket hátulról ketten, mikor mondtuk „rizskása”, kifordultunk — mikor mondtuk „gyöngykása”, visszafordultunk. Különbön sétálva mentünk. Sorba — vagy jobban mondva körbe — jártunk énekelve: „Jaj, de híres város ez a Párizs, franciául beszél a számár is. Nem beszél ott magyarul sem a kocsis, sem az úr, csak mi ketten.” A vadkacsát ugyanígy játszottuk, de a végén fordult, minden dal végén egy, amíg elfogyott az utolsó: „Vadkácsa fürdik fekete tóban, anyjához készül Lengyelországba. Aranyos a háta, ezüstös a lába, fordulj ki, fordulj ki, aranyos kislányka.”

Leültünk sorba „kicsi gyűrűzni”. Volt papír a keziben, sorba ment, akinél volt a kicsi gyűrű. Mindegyiknek a kezibe tette az ő saját kezét, de úgy, mintha tényleg a kezibe tette volna. A másik meg mellette figyelte, hogy melyiknek adta a kicsi gyűrűt. Azt kellett mondja: „Ne, neked es kicsi gyűrű, dugd el jól!” Ezt ahányan játszottuk, mindegyiknek mondta, mikor végigért. A másik keresni kezdte, de a következő szavakkal: „Itt a pipa, itt füstöl, ettől kérem, ez adja!”

Ezt a játékot közösen fiúk és lányok játszottuk: sorba fogódzott tíz-tíz gyermek (de volt több is), az utcát keresztbe fogtuk. Az egyik sorból elkiáltotta magát egy: „Király, király, adj katonát!” A másik csoport visszakiabálta: „Nem adok!” „Ha nem adsz, hát kiküldöm az ágyúgolyót!” Akkor egyet kiválasztottak, amelyiket gondolták, hogy elég erős, elszakítja a kezeket — és akkor az ő csapata eggyel szaporodik. De ha nem tudott vinni, akkor utánakiáltották, hogy „Eridj, szopjál még egy kicsit!” Sokszor egymásra hulltak, de akkor se tudott vinni. Másik meg olyan erővel nekifutott, hogy már előre elengedték a kezeket, s akkor nagy bölcsen magával vitt egyet. Az egyik csapat fogyott, a másik szaporodott, ahogy az ágyúgolyónak sikerült.

Ezeket a játékokat mind-mind 1918 után tanultam. Sokat voltam gyermekek közt, úgyszólván velük nőtem. Szerettem őket. Ők töltöték be egész napom. Vidámak, daloló, jókedvűek voltunk mind. De megesett, hogy valamelyik elrontotta a játékot, veszekedésé fajult a dolog. De nem verekedtünk soha. Csak nyelvünk, az éles volt: akinek a

nevével jól lehetett csufolkodni... Például: „Ádám — ördög ül a hátán!” Istvánal: „Istán-Pistán, báránláb.” „Rózsi, Rózsi, rossz kocsi, bolond, aki megveszi.” „Anna, banna, vaskanna.” „Mári-bári, kalári.” „Erzsi-berzsi, бүdös bögre.” „János — álmos.” „Marci, a vén macskát hajtsd ki!” „Lajos, a fara olajos.” „Béla, Béla, zuppocska, beléült a hamuba, egyik fele elégett, úgy kellett, úgy kellett, mért ült belé a hamuba!” Minden névre kaptunk csufolódó nevet, sokat közülük el se bírná a papír, így hát, hogy meg ne szégyellje magát, hát nem írom rá. „Sándor, kis kutyával táncol.” „Lidi-pidi” (ez kutyanev volt). „Jóska, kell-e sóska?”

(Folytatjuk)